

TERESA PÀMIES. «AQUERES MONTANHES QUE TAN NAUTES SON»

LA VALL D'ARAN

«Soc filla de terres lleidatanes i no coneixia la seva part més bella: la Vall d'Aran, que alguns anomenen erròniament, “la Suïssa espanyola”. Quan era xiqueta sentia parlar d'aquesta vall com d'un jardí inaccessible durant deu mesos de l'any per culpa de la neu. El túnel de Viella era, encara, una promesa reial amenitzada de discurs i trompetes. Avui, malgrat el túnel —i en quin estat lamentable es troba!—, la Vall d'Aran continua essent un bocí de pàtria aïllat no sols pels imperatius de la geografia física». L'escriptora Teresa Pàmies i Bertran (1919-2012) va escriure aquestes ratlles al diari *Avui* del 15 de setembre de 1979, tornant d'un primer estiu a la comarca gascona, on havia anat a passar el mes d'agost acompanyada del seu marit, el dirigent comunista Gregorio López Raimundo. Ella ja havia publicat una quinzena de llibres des del seu debut amb *Testament a Praga*, l'any 1970, i ell es trobava al capdavant del PSUC i tenia un paper actiu en la política de les albors de la democràcia com a diputat al Congrés.

UN ARTICLE QUE PORTA CUA

Aquella primera experiència d'estiuejant a la Vall d'Aran va ser, segons escriu l'escriptora a *Matins de l'Aran*, «una experiència inquietant i enriquidora alhora per les peripècies ocorregudes i els paranys que se'm dimanaran. Soc matinera i afeccionada a caminar per dreces desconegudes. Anava sola i tenia seixanta anys. Vaig fer extravagàncies, però, a certa edat, l'extravagància és una manera de plantar cara al temps». La idea, però, d'escriure un llibre a partir d'aquella experiència força literària va quedar aparcada dos anys: «M'imposava respecte el torbament de cada un dels episodis viscuts, d'altra banda, no estava gaire segura d'haver-los patit». El motiu darrer, però, no va ser de caràcter literari, sinó que va tenir-hi a veure la polèmica en la qual es va veure ficada quan «tres aranesos importants» —Artur Calbetó Calbetó, secretari del Musèu Etnologic dera Val d'Aran; Frederic Vergés Bartau, secretari de l'Associacion de Vesins dera Val d'Aran, i Emili Medàn Anè, secretari de premsa deth Conselh Generau dera Val d'Aran (Provisionau)— van publicar una carta oberta al mateix diari on s'havia publicat «La nostra Vall d'Aran» de Pàmies, en què acusaven l'escriptora «d'ofendre el poble aranès i, cosa encara més greu, el va ofendre arrogant-se la representació del poble català, que no ens consta que ningú li hagi donat».

Aquestes tres personalitats araneses, implicades en la recuperació de les institucions pròpies de la Vall —reconeixerien posteriorment que va ser una forma de cridar l'atenció sobre la seva lluita— retreien el desconeixement de l'autora sobre la realitat geogràfica, cultural i històrica del territori, malgrat dir que ja estaven «acostumats que escriptors d'alta ploma desbarrin

quan parlen de la Vall d'Aran», i que els sabia encara més greu que fos una escriptora «d'una comunitat germana com és el poble català». Tot el que havia fet Pàmies havia estat parlar des de la seva pròpia experiència d'estiuejant, «escoltant els aranesos durant el mes d'agost, caminant pels seus poblets de rodalia», comprovant l'allunyament entre els catalans del sud de la boca del túnel de Viella i del port de la Bonaigua i els aranesos, i expressant la seva determinació que els problemes de l'Aran eren els problemes de la flamant Generalitat de Catalunya.

NARRATIVA ARANESA

Aquella polèmica, que es va tancar al llarg d'aquella tardor de 1979 amb una rèplica de Pàmies i una contrarèplica dels seus impugnadors, va retardar, però no va impedir, que l'escriptora convertís en material literari la seva vivència aranesa. Per a fer-ho, però, li va caldre una nova estada, «resseguint les mateixes drecceres, contemplar els mateixos paisatges, escoltar el bram dels mateixos sallents, la música dels seus rius de muntanya i el suau parlar dels seus vells». L'objectiu era escriure un llibre que no havia de ser «un llibre documentat. Per això existeixen les guies, els manuals i les enciclopèdies. [...] Jo imaginava un llibre entre viscut i anhelat, entre real i fabulós, entre informatiu i quimèric. Volia, també, que hi aparegués la història recent que no trobem a les guies i manuals erudits: el pas del maquis antifranquista per la Vall d'Aran, entre d'altres». I afegeix: «No volia que fos un llibre de viatges ni tampoc un dietari, no em proposava escriure un panegíric de la Vall d'Aran ni plagiar la sucosa narració que en feu Josep Maria Espinàs després de

caminar-se-la». Per això, en aquelles segones vacances a la Vall d'Aran, tan diferents de la primera estada, va acabar escrivint deu matins, deu narracions corresponents a Bausen, Les, Boscòst, Arties, uelhs deth Joeu, Hòs —població veïna de l'Alta Garona—, Vielha, Canejan, Salardú i Baqueira, en què s'hi fa un retrat d'un moment històric concret, on encara hi havia soldats, controls de passaports a les fronteres i pessetes, amb trajectes en l'Alsina Graells, un turisme d'edat fidel als mateixos hotels i fondes, i establiments de referència com Casa Irene d'Arties, encara avui en funcionament.